

Sat anatomije znanstvene zajednice: kritika ravnih ili politika klike?

Krešimir Petković

Časopisi i njihova produkcija dio su društvenoga i političkoga akademskog polja. Neki su pristojniji, neki amaterski, ali svi su politički onime što govore, onime što podrazumijevaju i ponajviše onime o čemu šute

Ovim prilogom nadovezujem se na trend kritičkoga propitivanja politike recenziranja časopisa u društvenim znanostima. Različiti autori to čine na različite načine.¹ Bez pretenzije na sustavnost, raspravljam o dobrim i lošim stranama slijepih recenzija. Da stvar ne bi bila teorijski sterilna, normativni problemski sklop smještam u okvire problematizacije modernih društvenih znanosti kao društvenih struktura. Časopisi i njihova produkcija dio su društvenoga i političkoga akademskog polja. Neki su pristojniji, neki amaterski, ali svi su u konačnici politički – onime što govore, onime što podrazumijevaju i ponajviše onime o čemu znakovito ili nesvjesno šute. Društvene su znanosti u tom smislu slične teologiji. Ako su uopće važne, kao jedan od glasova u posrednoj legitimaciji sekularnoga poretka, zamijenile su teologiju, za koju je Benjamin u svojem posljednjemu spisu, za njega tipično mističnog tona i eshatološkog sadržaja, napisao da je postala "mala i ružna" (Benjamin, 1991: 693).

Da rasprava ne bi bila dosadna, pratim je diskursom o vlastitim negativnim iskustvima i jednom skandaloznom, ali zabavnom anegdotom. Premda cilj teksta može biti katarza, motiv priloga nije gorčina, a pristup nastoji biti *sine ira et studio*. Stil, međutim, barem po namjeri, neće biti lišen duhovitosti, čime ne želim umanjiti ozbiljnost pristupa i teme. Premda se povremeno referiram na prirodne znanosti i koristim iskaze prirodnoznanstvenika, ono što pišem odnosi se na društvene i humanističke znanosti koje, aristotelovski rečeno, do danas govore o ljudskim stvarima koje mogu biti ovakve ili onakve, barem u većoj mjeri od materije kojom se bave prirodne znanosti: za razliku od

Krešimir Petković, docent na Fakultetu političkih znanosti koji se bavi političkom teorijom i javnim politikama, napose kaznenom politikom. Našao se involviranim u nekoliko manjih plagijatorskih i recenzijskih skandala. Autor knjige *Discourses on Violence and Punishment: Probing The Extremes* (Lexington, Lanham MA, 2017). E-pošta: kresimir.petkovic@fpzg.hr

historijskoga materijalizma kod Benjamina, prirodoslovlje ne treba vještoga, skrivenog patuljka koji vuče poteze sakriven u šahovskome stroju za kojega se, uz pomoć iluzije ogledalâ, čini da sam od sebe pobjeđuje protivnike, pa i samoga Napoleona.²

Dobre strane sljepoće

Uzajamna sljepoća? Ono što obilježava recenzentski postupak – mogao bi glasiti ciničan uvod – najčešće nije sljepoća, a ukoliko jest, ponajmanje je uzajamna. *Double-blind peer review*, posebno u malim znanstvenim zajednicama ili manjim aka-

Ono što obilježava recenzentski postupak nije sljepoća, a ukoliko jest, ponajmanje je uzajamna

demskim poljima, u praksi znači da je eventualno slijep autor članka, premda i on može prepoznati recenzenta iz prosljeđene mu recenzije, dok recenzent, ako to želi, autora već uz malu pomoć *Googlea* ili čak bez nje može razmjerno lako locirati i identificirati. A ako tome nije tako, još bolje: nikogovića izvan struktura i diskursa lako je i potrebno rutinski otpisati. U jednoj od pomalo zaboravljenih, a nesumnjivo genijalnih ironičnih rasprava, *O savršenom cenzoru*, koju vrijedi čitati čak i u doba interneta, lektura, redaktura i recenzije duhovito su istaknuti kao staro i perfidno oruđe cenzure (Stipčević, 1994).

Međutim, želim istaknuti neke dobre strane ove donekle racionalne institucije, u nedostatku boljih koje bi je zamijenile. Ona može poslužiti kao instanca kontrole kvalitete. Prilagače tekstova čije su ambicije u neskladu s njihovom pismenošću, kvalitetom istraživanja i suvislošću njegove prezentacije, dakle autore nestrukturiranih, nedomišljenih i krajnje amaterskih priloga, ponekad i besramne plagijatore, ona stavlja u pravedničke ralje recenzenata. Nasuprot tome, ogoljenu moć uredništva, ista ta procedura stavlja u medij komunikacije. Idealno, odbija se i prihvaća na osnovi argumenata, a forma može donekle utjecati na sadržaj. Premda argumenti rijetko idu "do kraja", što za istinske inovatore može biti loše, borba je tako za većinu donekle predvidljiva, smještena u okvire jezika i disciplinarne

Recenzentski postupak slijepih recenzija proces je uzajamnog učenja

matrice, dakle institucionalizirana. Usvajanje standarda slijepoga recenziranja je nešto poput mitskoga Odisejeva postupka: ratnik se vezao za stup, a svojoj posadi začepio uši, kako bi svi skupa odoljeli fatalnome zovu sirena. Postupak daje informacije o prilogu, omogućuje njegov popravak i boljitak. Ili, sasvim prosvjetiteljski: recenzentski postupak slijepih recenzija proces je uzajamnog učenja. On je institucionalizirana znanstvena komunikacija koja, unutar fukoovski shvaćenoga poretka diskursa, funkcionira sasvim dobro: kao metoda volje za istinom i sustava

isključivanja, a može je se podvesti i pod filozofski skromnije kategorije u perspektivi kontrole aleatornog i oblikovanja pravila primjene diskursa – kroz komentare, disciplinarne matrice, društva diskursa i raspodjelu uloga subjektima (Foucault, 1971). Možda "hartija trpi sve", a internet još puno više, ali "košer" diskurs je prorijeđen u odnosu na sve ono što se može izgovoriti i što se privatno izgovara. I, kako nam ova perspektiva govori, dobro je da je tako.

U ovako shvaćen postupak ipak ne treba učitavati visoka osobna očekivanja. Po svoj prilici ne vrijedi ona karmička: kako recenziraš, tako ćeš i biti recenziran. Međutim, moguća je moralistička poanta, ako se na instituciju u osnovi gleda pozitivno pa joj se pojedinac prilagođava. Slično tome kako se američka literatura za samopomoć pojavljuje kao produljena ruka tržišta: ono zahtijeva da pojedinci uvijek rade na sebi, ma koliko čovjek bio nezadovoljan nizom poslova za koje se osposobi u danoj ekonomiji potreba. Autor mora raditi na sebi, recenzent mu to poručuje kada dovodi u pitanje njegov tekst. Tako se nešto – zdravi stoicizam autora – daje iščitati u stavu jednoga psihologa, danome u okvirima šire rasprave o temi verbalnoga zlostavljanja u akademskoj zajednici, u znanstvenome polju za koje je ustvrdio da je na glasu po tome što su "časopisne recenzije (...) povremeno (...) divljačnije nego u mnogim drugim

Vrijeme uništava institucije zarobljene u vlastitim diskursima i internim kronologijama

poljima": "Čak i kad je ton jednak, često su barem neke kritike sadržajne. Kako sam ostario, shvatio sam kako se, sve više i više, usmjeravam na ono što je sadržajno korisno, ignorirajući ostalo" (Sternberg, 2015). Nije li to sjajno? Gotovo kao Huxleyjevi "mišićavci" iz utopijskog *Otoka*: ta divna stvorenja bavila bi se nasiljem, a ovako obaraju drveće u društvenu korist. To je savjet koji valja pozdraviti.

Veliki uništavatelj svjetova

Nakon što je detonirana prva atomska bomba, kakva će dva puta biti bačena na Japan, Oppenheimer je citirao Bhagavad Gitu. Neki su se nasmijali, neki plakali, većina šutjela, kako je rekao, a on se sjetio kako Višnu u impresivnom višerukom obličju uvjerava princa da slijedi dužnost: "Smrt sam sada post'o, veliki uništavatelj svjetova." Konzultiranje danas standardnoga prijevoda ovoga isječka koji je ljubitelj sanskrtâ odabrao kao komentar specifična povijesnoga trenutka, rješavaju enigmu Krišnina obraćanja Ardžuni.³ Smrt se ustvari odnosi na vrijeme (*kaal*), koje je i jedno od imena Jame, boga smrti, i smrti same. Vrijeme je svemoćni uništavatelj svjetova. Uništiti će one i koje vrdavi kraljević uoči bitke namjerava poštediti, pa je valjda i razorna bomba neprijatelju opravdana, ako već ne čitamo komentar kao ambivalentnu samooptužbu čovjeka koji se, lansirajući čovječanstvo u atomska doba, izjednačuje s Bogom, postajući smrću samom. Takve su velebne povijesne grozote

daleko od tričavih i jetkih akademskih sukoba, ali metafizička supstancija je jednaka. Vrijeme ne donosi samo tehnološki napredak, koji može uništiti ljude jednako kao što im pomaže: ono uništava institucije zarobljene u vlastitim diskursima i internim kronologijama. Hoće li, dakle, vrijeme, koje je donijelo nove tehnologije, uništiti institut slijepce recenzije kojim se zabavljaju društvene znanosti i akademska zajednica?

Iz perspektive u kojoj se do ljudi komunikacijski ne dopire preko štiva tolstojevskih ili marksovskih dimenzija, pa ni preko kraćih, a opet zamornih članaka, nego preko slika i memâ, insti-

Ekonomski potencijal želje za javnim autorstvom prepoznat će u tim okolnostima lažni časopisi koji vrbuju apsolutno permisivne recenzente

tucija se čini pomalo anakronom ezoterijom, barem za ono što se događa u politici na razini aktera i onih diskurzivnih okvira koji ih vode u tumačenju društvenoga. Ako prihvatimo da je pradavni skok od slike k pojmu, koji zaboravljeni dragulji filologije pripisuju Grcima (Frejdenberg, 1986), pomalo relativiziran, i ako je rad na pojmu (Horkheimer i Adorno, 1974) *passé*, pa smo zagazili u postplatonističko doba manipulacije slikama, može se činiti da su recenzije suvišna, usporavajuća barijera u sukobu s duhom vremena i demokracijom interneta. Treba li parapolička komunikacija društvenih znanosti dodatnu kontrolu, mimo virtualne demokracije klikova, blogosfere i društvenih mreža? Novine je zamijenio fejsbuški *news feed*, a čitatelje u knjižnici, za stolom ili u krevetu, populacija koja, bauljajući po cesti ili grijući sjedala sredstava javnog prijevoza, zadubljeno pilji u pokretne slike, parole i dosjetke svojih upitno pametnih telefona.

Ovo, ponajprije, može zazvučati ishitreno – da ne upotrijebim goru riječ – recimo kao ona Deleuzeova iz ranih 1990-ih da je surfanje posvuda zamijenilo stare sportove (Deleuze, 1992). K tome, iz određenog razvoja događaja koji je upitan, ionako ne treba izvoditi normativno važenje, kako upozorava stari argument o naturalističkoj pogrešci. Nije li, naime, sve rečeno u prethodnome odjeljku još jednom upravo argument za recenzije, koje jamče racionalizaciju sadržaja i izdvajanje valjanog diskursa iz internetskih "patki" u političkim borbama dana, pa bio cijeli postupak usporen i oduzimao im na dnevopolitičkoj relevantnosti? Filozofija je tradicionalno slikala sivom na sivome, a znanost bila sporija od politike i mnijenja dana, ali zato dalekosežnija po svojim učincima. Da se Tolstoj rodi danas, bilo bi dobro da napiše *Rat i mir*, a barem Knausgårdova autobiografska proza svjedoči da ne manjka ni suvremenih prolongiranih književnih uspješnica koje opsegom čak nadmašuju povijesne levijatane. Sporost proizvodnje kompenzira kvaliteta. Jednako tako, identitet recenzenata je možda teško sakriti, ali ne omogućuje li to, barem načelno, neku vrstu univerzalizma i izlaska iz špilje? Ne krije li se u proceduri ono što je La Rochefoucauld u jednoj od svojih epigramskih dosjetki konceptualizirao kao

civilizirajuću snagu licemjerja? Snaga depersonaliziranih ideja, koje jamče recenzije, najjača je i pobjeđuje vojske. Možda u konačnici Hegel i Victor Hugo imaju pravo, a Marx ne, no kako je ovo tamna strana postupka, u množenju interpretacija moramo se okrenuti ekonomiji i različitim oblicima kapitala, pa Marx i Bourdieu imaju prednost. Tolstoj uostalom nije društveni znanstvenik, unatoč metodološkim refleksijama u drugome epilogu *Rata i mira*, niti je to Knausgård, unatoč psihološkoj i sociološkoj vrijednosti koja se može pripisati njegovu djelu, a društvene znanosti, kakve imamo danas, dio su političkih i ekonomskih previranja. Pogledajmo mjesto recenzija iz potonje perspektive.

Akademsko tržište društvenih znanosti ima specifičnu strukturu. Suvremena ekonomija, barem na Zapadu, zasad omogućuje egzistenciju puno dokonih autora i autorskih aspiranta u disciplinama koje, u konačnici, nemaju izvanjski kriterij vrijednosti mimo vlastitih pristranih interpretacija. Priča se dosta toga, premda ne znamo koliko to vrijedi i je li istinito. Recenzije su u tom kontekstu tržišni mehanizam. Trgovci nekretninama često govore da je tržište nekretnina u određenim okolnostima *a buyer's market*, odnosno da ponuda nadmašuje potražnju. Na tržištu punom stanova nije lako prodati još jedan pa se prodavatelji ponižavaju i prodaju ispod cijene ili se barem njima tako čini jer, prema jednom argumentu, istinu o vrijednosti ionako definira tržište. Kako bilo, na globaliziranome tržištu punom autora koji šalju priloge na više ili manje urednoj i idiomatskoj engleštini (ponuda), uredništva (potražnja) nemaju razloga biti uvidavnima prema autorima čije će prinose nestrpljivo odbaciti ako ne odgovaraju njihovim prethodnim koncepcijama, uz farsu recenzija ili bez njih. Štoviše, ekonomski potencijal želje za javnim autorstvom prepoznat će u tim

Odnosi moći na relaciji centar-periferija proizvest će autokolonijalizam kao odgovarajuću ideologiju publiciranja u društvenim znanostima, a na to će se nadovezati državne strukture sa svojim kriterijima "izvrsnosti"

okolnostima lažni časopisi i slabo mimikrirane mašine za samizdat kojima operiraju prevaranti koji vrbuju apsolutno permisivne recenzente (dakle, ustvari nema recenzije). Oni pretaču loše vino autora u boce s lošim etiketama, čineći cijelu priču sličnom onoj Rudyja Kurniawana, vinskoga prevaranta koji je točio burgundac iz rinfuze u falsificirane boce za nekompetentne američke vinske snobove s viškom novca sve dok nije uhićen i osuđen na deset godina zatvora. Cijeloj mašineriji novac je važniji od politike, pa se čini da um opet pobjeđuje u ideji transparentnog časopisa s pristojnim recenzentskim postupkom (nasuprot ogoljenoj političkoj pamfletistici ili ekonomiji prevare), ali slici valjda dodati još jedan pokušaj koji univerzalizam relativizira u perspektivi odnosa moći.

Opća slika, naime, nije bezinteresno opća, unificirana, akulturalna i apolitička. Valja istaknuti jedan specifičan detalj, pomalo neugodan za periferijsku publiku koja nastoji plivati u globalnom sustavu angliziranoga izdavaštva u društvenim znanostima, koje se ponajviše vrti oko američkih i britanskih časopisa.

Gotovo svi društveni znanstvenici u Hrvatskoj su u sustavu javne znanosti, zaposleni na fakultetu ili institutu, dakle jezikom generalizirajućega neoliberalnog divljanja sa zrcem istine, posrijedi su uhljebi

Odnosi moći na relaciji centar-periferija proizvest će autokolonijalizam kao odgovarajuću ideologiju publiciranja u društvenim znanostima, a na to će se nadovezati državne strukture sa svojim kriterijima "izvrsnosti". Objava "vani" karijerna je valuta i donosi ugled ili barem dobar početni kapital u domaćoj areni nadmetanja za prestiž, novac i moć. Svjetski kriteriji su odlična stvar, ako gledamo na pojavu optimistično, ali maniheizam ove interpretacijske vježbe sugerira mračno naličje pojave: revnim prosječnicima i saidovskim kompetentnim informantima koji su se priučili akademskoj frazi i pokojoj metodološkoj tehnici te najvažnije, koji su se umrežili, a periferno reproduciraju autore centra, može se pridati veća važnost nego što je imaju (premda za procjenu važnosti u relativističkome diskursu nema objektivnih kriterija: moć i tržište agnostični su prema sadržaju vrijednosti). U toj pojavi, kako ćemo vidjeti na kraju iduće sekcije, nema zle namjere: većina nas u društvenim znanostima teško da odgovara naivnome profilu zločinca poput Shakespe-

Recenzije su jedna od svetinja, ritual sličan plesu šamana koji posvećuje ili proklinje. Neovisni recenzentski postupak to nije kao što ni slobodno tržište nije slobodno

areova Jaga s kojima se su se, u memoaristici i političkoj teoriji, razračunali tako različiti autori kao što su Solženjicin i Arendt. Vjerujemo da radimo dobro i da je druga strana u krivu. Grožđe možda jest kiselo, kako poučava basna o lisici koja do njega ne može doći, a mnogi će provincijalci odveć lako opravdati svoj parohijalizam. Cijela stvar ponovno ima ekonomsku dimenziju: gotovo svi društveni znanstvenici u Hrvatskoj su u sustavu javne znanosti, zaposleni na fakultetu ili institutu, dakle jezikom generalizirajućega neoliberalnog divljanja sa zrcem istine, broj 29 - ožujak 2017.

posrijedi su uhljebi. Ali, ne mogu se oteti dojmu da je bilo nešto dostojanstvenoga u paljenju vlastitih knjiga i članaka u kanti poput onih uz koje se američki beskućnici griju ili na kojima kestenjari peku kestenje.⁴ Možemo li taj prosvjedni požar protiv novih kriterija "izvrsnosti", kao i zaigrani diskurs dobroga i lošeg u pogledu slijepih recenzija, staviti u ambiciozniju teorijsku perspektivu?

Prilog općoj teoriji polja: sociologija (religije/ mreže/kartela) znanstvene zajednice⁵

Inovativnost može računati da će se suočiti s odbijanjem jer uzdrnava uvriježena shvaćanja, uhodane obrasce, i što je najvažnije, postojeće autoritete i komociju skupina unutar znanstvene zajednice. Štoviše, društvene su znanosti, kako su nastojale pokazati Bourdieuove analize, društvene i političke strukture, a kategorije koje koriste društveni znanstvenici kada govore o svom predmetu su otvoreno ili prikriveno normativne naravi (što posljedično inovaciju redefinira kao uspjelu političku provokaciju, u smislu gramšijanske *političke* znanosti). Može ih se također analizirati kao sekte, doslovce jezikom sociologije religije kako je to za američku političku znanost klasično izveo Almond (1988). Kod Bourdieua (2014), u širem sklopu razmatranja jezika, simboličke moći i simboličkog kapitala, znanstvena zajednica ima takvu strukturu. Na razini komunikacije, njezina se priroda može čitati u zavodljivim i mistificirajućim diskurzivnim fintama koje je Bourdieu ironično analizirao, bilo da se radi o francuskim altiserovcima, bilo o hajdegerijancima: posvećeni tumači imaju pastvu koja ih sluša i citira u potrazi za simboličkim profitom koji proizlazi iz sakralizacije velikog autora. Riječ je o hijerarhiji prestiža i značenja s funkcijom za sudionike kojima daje smisao, ali i mjesto na kojemu je toplo – dakle, zajednicu – i na kojemu imaju barem malo moći. Na vrhu je prorok, autor koji je uvijek u pravu osim kada se posipa pepelom radi greške što je dio kanona o velikim obraćenjima: veliki se umovi bave velikim problemima pa su dramatične stranputice tih "viteza skitnika" mišljenja dio žanra (blasfemičnije: to može biti sâm Bog koji nas kuša kao u priči o Jobu). Zatim slijede tumači (svećenici/proroci koji šire Riječ), i na kraju studenti (vjernici) koji u tome prepoznaju nešto isprva simboličkog profita i karijernu perspektivu (uvijek se može uspjeti uz ljestvicu šireći i produbljujući učenje te lik i djelo više rangiranih proroka i posvećenih učitelja). Kao i svaka druga prijevara, i ova ima ekonomsku dimenziju. Od zavođenja diskursom se živi, kao i od drugih ideologija. Borba za imenovanja, o kojoj piše Bourdieu, dio je opće ekonomije i nadmetanja za moć. Kontraintuitivno, ovo ne vrijedi samo za političku teoriju nego za sve grane političke znanosti (govorim o vlastitoj matičnoj disciplini, ali iskaz se po svojoj prilici može poopćiti na druge discipline društvenih znanosti). Ni Bourdieuovu teoriju, slično kao ni onoga paradoksalnog Krećanina koji laže da svi Krećani lažu, ne treba izuzeti iz ove kritike.

No umjesto vrtloga beskonačnog regressa u koji vodi ovakva argumentacija, poanta jezika društvenih polja, zaoštrenog u jednoj dimenziji u jezik sekte, za naš predmet jest da su slijepa recenzija dio strukture koji zahvaća naznačena sociologija religije. Kao odlasci po konferencijama i znanstveni skupovi, one su religijski mehanizam znanstvene zajednice, nešto kao

ispovijed koja, kod Foucaulta, individualizira subjekt kroz njegovo priznanje. Autor se realizira kroz prihvaćanje ispravnog o kojemu sude drugi pripadnici sljedbe. Recenzije su jedna od svetinja, ritual sličan plesu šamana koji posvećuje ili proklinje. Neovisni recenzentski postupak to nije kao što ni slobodno trži-

Drugi difuzni organizacijski oblik koji se nazire iza formalne maske neovisnih recenziranja nije sekta, nego – mreža

šte nije slobodno. U užem je smislu posrijedi religijski, a u širem politički, odnosno političko-ekonomski mehanizam, jer se iza sakralizacije krije profana stvarnost ekonomije i odnosa moći, dozvoljenog i nedozvoljenog jezika koji osigurava egzistenciju: ulizice akademskog diskursa od rane nekritičke reprodukcije nauka odabranih gospodara koji će ih prihvatiti kao sljedbenike racionalni su akteri, budući rentijeri u jednoj od niša akademskog poretka diskursa.

U društvenim znanostima, znanstveni su časopisi, slično novinama i mrežnim portalima, politički obojeni izbori vijesti, njihove strukture, jezika i tona što je blisko svakom čitatelju novina, a u novije vrijeme istu pouku mogu izvući i svi oni koji ne biraju prijatelje prema političkom spektru pa su osuđeni na shizofreniju zidova društvenih mreža gdje njihovi žitelji žive u paralelnim svjetovima u kojima ne samo da se razlikuju vijesti nego neki događaji ne postoje. Društveno-znanstveni časopisi, oni kvalitetniji i oni koji ih imitiraju u potrazi za manjim profitom, dio su takvog svijeta: kako je naznačeno, njihove liste, prestiž, citati i mjerenje učinaka samo su fusnota u fukoovski shvaćenom poretku diskursa. Tome može odgovarati dramatična struktura sekte, doista tipična za ezoteričnije diskurse, ali želim završiti s nešto realnijim oblikom koji više odgovara duhu vremena. Drugi difuzni organizacijski oblik koji se nazire iza formalne maske neovisnih recenziranja nije sekta, nego – mreža. Kako je jedan "zviždač" koji se, ako je vjerovati napisanom, povukao iz sustava, primijetio:

Istinski čimbenici koji utječu na objavljivanje znanstvenog djela povezani su s društvenim umrežavanjem i, u mnogim slučajevima, izravnom korupcijom. Dosta od ovoga "počešem te, počehi me" sustava djeluje bez zlih namjera od bilo koga tko je uključen. Ustvari, siguran sam da većina ljudi koji tome pridonose ima dobre namjere koji završe stječući moć na ovom ili onom mjestu u znanstvenom sustavu i koriste tu moć da pogoduju znanstvenicima za koje iskreno misle da su dobri. Međutim, ishod je jednak bez obzira na namjere: korumpirani sustav u kojemu je pogodovanje norma (Gariépy, 2015).

Mogao bih dodati još par poteza pera: asistente koji robuju i iznose rad na svojim leđima dok se oni više u hijerarhiji, koji su nekoć igrali istu takvu ulogu, potpisuju i ubiru profit plaće

i ugleda, ali time neću nikoga šokirati. Već su objavljeni tekstovi koji uspoređuju etablirane profesore s narkobosovima, a asistente i doktorande s uličnim dilerima: barem u nekim znanstvenim zajednicama (za društvene znanosti hrvatskih javnih sveučilišta to još uvijek u velikoj mjeri ne vrijedi), jedni zarađuju puno u kocociji, dok drugi rade težak i prljav posao u nesigurnosti i za malen novac (usp. Lieff Benderly, 2013).⁶ Sociologija sekte, mreže, ili pak kartela? Možda se u optimističnijem tonu ipak može zaključiti da ima nešto i u karakteru diskursa, odnosno same robe koja se prodaje. I u slučaju kada se znanost kroz metaforu sekte implicitno uspoređuje s objavom, odnosno kroz metafore mreže ili kartela s više ili manje ilegalnim ekonomijama, vrijedi ne zaboraviti razlike u "jezičnim igrama" i kulturnim oblicima. Dileri se katkad ubijaju, loša politika je javno zlo koje negdje ima žrtve, a društvene znanosti, premda politički propovijedaju, načelno još uvijek propituju, a možda marginalno pridonose nečemu dobrom. Njihova legitimacija poretka drukčije je naravi (a i sam poredak ne mora biti loš). Kako bilo, oni koje i isključe, recenzijom ili kojim drugim mehanizmom, barem ne završavaju na lomači, nasuprot teologije čije je otpisivanje heretika moglo tako završiti, a i danas tako funkcionira u pojedinim sustavima religijskog izricanja pravde kroz autoritativne presude pojedinih duhovnika kojima se ne sviđaju ispisana svetogrđa. S tom pozitivnom mišlju želim s čitateljstvom podijeliti svoja iskustva koja su me i potaknula napisati ovakav tekst. U kojoj god od ovih teorijskih skica nazirali istinu, činjenica je da se iz recenzija uči, o odabranom diskursu, o politici, ali i o sebi. Stoga slijedi nimalo intimna ispovijest jednoga društvenog znanstvenika.

Fenomenologija s malo duha: negativna iskustva kao *Bildungsroman*

Ponovno, naslov koji bi lako potpisao mnogokoji društveni znanstvenik mogao bi glasiti, da parafraziram: kako su me recenzenti sustavno uništavali. Iстина je ipak da sam, na tragu mudrosti gore citiranog psihologa, često učio od recenzenata. Uspjehe se brzo zaboravlja pa o njima neću pisati. Ovo je ionako nekoversna vježba iz, uvjetno rečeno, negativne teologije: uči se najbolje iz poraza, a promašaji su, odnosno način na koji se s njima nosimo, ono što nas uvelike konstituira. Ni ta misao nije originalna. Prikladnija je umjesto toga književna metafora iz Danteova velikog djela: kako se bližim trideset i petoj, odnosno "sredini života" koliko ima pjesnik kojega Vergilijeva sjena vodi kroz pakao, čini mi se da sam stekao određeno iskustvo koje mi omogućuje da govorim o tom paklu, na koliko-toliko pomirljiv način. Iz ironičnog tona, kao i same činjenice da se tekst objavljuje, proizlazi da nisam bogznakako radikalno zviždač nego netko tko je u sustavu, veoma relativno govoreći, uspio, odnosno mogu zadovoljavajuće živjeti od znanstvene karijere istraživača i visokoškolskog nastavnika za koju me država plaća, implicitno polazeći nade u prosvjetiteljstvo kojemu se ovdje, unatoč svim đavolskim kušnjama, stalno iznova vraćam.

S recenzijama svojih radova imao sam pozitivnih i negativnih iskustava. Pritom su mnoge dobro napisane negativne recenzije bile pozitivna iskustva. Ovdje ne pišem o takvim poticajnim slučajevima koji su samorazumljivi osim napomene da ih je

bilo (primjerice, jedan "zeleni uradak", koji sam poslao veoma uglednom anglosaksonskom političko-teorijskom časopisu da bih dobio tri recenzije od kojih su dvije bile korektna i vrlo poticajna iako negativna). Također, ima i srdačnih urednika koji se bore s lošim ili ćudljivim recenzentima i paze na autore. Sustav je složen, iskustva nemoguće unificirati i ona, kao i život,

Idealno, važno je što se piše, a ne tko piše. U praksi je obrnuto: važno je tko piše, a ne što se piše

prkose jednostavnom moralizmu i teorijskim shemama poput onih u prethodnim sekcijama. Jedva da ima strogih pravilnosti, ako je suditi iz pojedinačnog iskustva. Više rangirani časopis ne znači da će autor dobiti kvalitetnije napisanu recenziju. Sreća je uključena. I tako dalje. Što se pak tiče loših iskustava, u sklopu ovog dosjea pisanog za *Političke analize* – časopis koji se bavio lošim knjigama i korupcijom u znanstvenoj zajednici, koji nije *peer review*, i u kojemu je urednička politika bila načelno otvorena za različite autore i diskurse autora iz akademske zajednice i izvan nje – izdvojiti ću četiri.⁷ Sve konfliktne epizode su rašomoni: druga bi strana ispričala drugu priču što ne znači da sam u krivu ili da namjerno krivotvorim. Sve je gola istina, ako i pomalo eliptična, a uostalom anonimizirana radi poante općeg učenja tako da pojedinci ili institucije neće biti izloženi posramljivanju u suvremenom stilu virtualnih klada. Na kraju epizoda dodane su poante u stilu ironičnih teoloških komentara Leszeka Kołakowskog biblijskih priča (bilo da je riječ o priči o Jobu ili Bileamovoj magarici). Posljednjoj priči dodana je komentirana recenzija jednoga mog teksta (vidjeti *Prilog*).

Prvo iskustvo vjerojatno je u meni usadilo heretičke misli koje iznosim u članku i stvorilo zametak ovoga teksta kada nisam ni znao da ću ga napisati. Odlazak na konferenciju i argumentirana dobrohotna kritika nije se svidjela feudalcu za kojega se ispostavilo da je notorni prepisivač. Dobio sam "naštimate" recenzije. Kada sam napisao rad o tome i pokušao objaviti to iskustvo, feudalac, kojega je na moju "jeremijadu" obavijestio urednik časopisa i prijatelj, doslovce kao nitkovi u filmovima, zaprijetio se tužbom. U igru se uključio jači igrač, pa je neugodno pritiješnjeni feudalac u konačnici ponizno molio ("ima li načina da sve ovo nekako ode"), no o cijeloj priči objavljen je tekst u časopisu koji prati visoko obrazovanje u Sjedinjenim Državama i globalno (Bartlett, 2010). Sveučilište ga ostavlja na položaju što je još jedna poučna komparativna crtica za domaću autokolonijalnu arenu. Kući znade biti posebno grozno, ali i "vani" je loše. Bez političkoga pritiska ostavke ne dolaze, a na uglednim i znatno bogatijim sveučilištima od hrvatskih ne nedostaje prepisivača i blefera (što, naravno, ne znači da na njih, i "kući" i "vani", ne treba upozoravati). Ratovi znanosti su jedan od okvira za tumačenje cijele epizode. Matematičar Alan Sokal je, dakako, imao svoj interes pokazati još jednu karikaturu „otrcanog konstruktivizma" koja prepisuje ono što ne razumije, šireći iz pozicije komotnoga gurua sporni metajezik u područje analize politika. Premda sam si time zatvorio mnoga vrata, priča

je imala određeni publicitet, a moj je tekst pročitao vjerojatno puno više ljudi nego što bi ga inače pročitao (cijele je epizoda kolportirana u blogosferi, a našao sam i citat teksta u jednom priručniku o istraživačkoj etici, v. Comstock, 2013: 59-60). Javio nam se čak i jedan entuzijastični austrijski lovac na plagijate (*Plagiatsjäger*) koji daje profesionalna mišljenja o plagijatima (*Gutachten*), kao što to sudski vještaci čine u sudskim postupcima. Uхваćeni je plagijator, s druge strane, cinično nazvan kršiteljem "konvencija stila" u pismu podrške koje je autorirao jedan australski profesor i česti hrvatski gost, a potpisalo ga dosta pripadnika epistemičke zajednice s kojom sam ni kriv ni dužan "zaratio". Sam tekst je priskrbio dvjestotinjak komentara u kojima se dalo pročitati i to da je mladoga opasnog Ilira vodila strast za pravdu, što je, premda po svoj prilici nisam Ilir, bilo i moje patetično samotumačenje. Oni poganija jezika tvrdili su da sam psihički bolestan ili da sam gori od onog mračnog lika iz romana Dostojevskog koji počinje priznanjem pripovjedača da je zao, dok je Sokal prokazan kao ocvala zvijezda u neuspjeloj potrazi za novim hitom, s čime se i dalje nastavio baviti (usp. Anthony, 2014). *Naravoučenije: ad hominem* argument ništa ne govori o istini stvari, ali poanta je da kao dublji sloj – doslovce *Zapisi iz podzemlja* – kao i u životu, često djeluje u znanstvenoj zajednici. Idealno, važno je što se piše, a ne tko piše. U praksi je obrnuto: važno je tko piše, a ne što se piše.

Drugi slučaj jednoga "kontinentalnog" časopisa za kriminologiju u koji sam poslao tekst o upravljanju kroz zločin u Hrvatskoj. Jedna recenzija mjestimice je djelovala kao da se ne bavi onime o čemu sam pisao te za svoje tvrdnje nije navodila argumente, dok je drugu obilježio benevolentan ton, ali s potpunim odsustvom kompetencije ili razumijevanja događanja u Lijepoj Našoj, koja bi, da nije turizma i omdavna *Igre prijestolja*, za američku svijest bila nekovrsna *flyover country*: ako mi čitatelj dozvoli prostotu, nešto kao kada pričaš sa stereotipnim Ame-

Piši kao što plovi konvoj, a ne regata. Pretpostavi da imaš posla s krajnjom budalom kao recenzentom, urednikom i čitateljem

rikancem (kakve vole Borat i Adorno) o događajima u Jugoi-stočnoj Europi. Na razini ilustracije: ako pišeš o regulaciji seksualnog nasilja u Hrvatskoj, čitatelj koji o svemu nema pojma, očekivat će priču o ratnim silovanjima u Bosni i Hercegovini za vrijeme rata. Tako je doslovce bilo u recenziji. Drugim riječima, časopis s inkluzivnom europskom ambicijom ispostavio se, u mom slučaju, komotno kolonijalnim, ne tražeće recenzente koji uopće poznaju ono o čemu pišem. Saznao sam da je, ako pišeš iz perspektive anonimca i slobodnoga strijelca iz provincije, pogodnije pisati skromna i balansirana izvješća, neku vrstu sterilnog *country report* koji odgovara predrasudama centra. Na moje argumentirane kritike urednik nikada nije odgovorio, vjerojatno pretpostavljajući da ima posla s luđakom. Odgovor ionako nisam ni očekivao: reakciju sam poslao za vlastitu dušu

i sumnjam da je došla do recenzenata. *Naravoučenije*: objasni kontekst kada imaš posla sa strancima. Piši kao što plovi konvoj, a ne regata. Pretpostavi da imaš posla s krajnjom budalom kao recenzentom, urednikom i čitateljem. To u pravilu povećava šanse objave, a na ljepši je način to sročio Karl Popper, istupajući "protiv velikih riječi".

Na treći ću se slučaj također referirati kratko. Priča ima sretan završetak jer sam odbijeni materijal uključio u knjigu. Materijal – fukoovsku interpretaciju jednoga bliskog slučaja stvaranja kaznene politike izvan formalnih obrazaca – jedan je profesor kaznenog prava i politike s jednog od najuglednijih američkih

Ne spominji Foucaulta, ako ne moraš

sveučilišta ocijenio kao izvrstan, no urednik časopisa kojemu sam poslao tekst zgrozio se mojom primjenom Foucaulta koji kao kontroverzan, površno čitan i pogrešno tumačen autor, izaziva snažne reakcije sam po sebi, a kamoli ako ga se pokuša "svježe" interpretirati u analizi suvremenosti. Slučaj navodim jer pokazuje djelovanje teorijskih preferencija i predrasuda koje ometaju recenzije mimo dinamike odnosa centar-periferija i kulturalno-političkih nesporazuma. Predrasuda jer urednik za svojih par rečenica nažalost nije ponudio nikakvu argumentaciju, ali je na neki način bio pošten: ponudio je da tekst prepisem kao empirijsku priču, eventualno s ispitivanjem različitih teorijskih okvira što nije nerazumno i ponovno ga pošaljem. Također, u cijelu priču nisu bili uključeni recenzenti (koji bi po svoj prilici potvrdili urednikove neargumentirane predrasude) čime je, uredničkom diskrecijom, barem došlo do uštede vremena. Međutim, unutarnji otpor da prepisem tekst i šaljem ga opet bio je prevelik. Uvrstio sam ga u knjigu koja je prošla recenzentski postupak i bit će objavljena ove godine. Izdavanje knjiga druga je priča koju ću ostaviti po strani uz kratku napomenu da je dobar urednik rijedak i da zlata vrijedi, ali i da neki nesimpatični, domaći i strani, znaju raditi posao. *Naravoučenije*: ne spominji Foucaulta, ako ne moraš.

Četvrti slučaj je relevantan jer se – barem u jednoj od mogućih interpretacija koja, priznajem, vjerojatno izvodi previše iz jedne recenzije – dotiče feudalizma jedne drevne i vrijedne discipline. Riječ je o pravu. Svaka grana prava bavi se našim životima kada nešto u njima pođe po zlu: kada ekonomski propadnemo, kada nam obitelji ne funkcioniraju, kada napravimo nešto loše ili budemo žrtve nečijega napada, dolazimo u kontakt s pravnim sustavom. Bavljenje kaznenom politikom uvjerilo me da je malo što mučnije od toga kada se pravna dogmatika, u jednom od svojih podžanrova skolastike uračunavanja odgovornosti, suoči sa svijetom života crne kronike: nasilnici gotovo i ne trebaju *fair* proceduralna jamstva kada ih štiti jedan arhaičan i samozadovoljan diskurzivni sustav. Priložio sam tekst koji je odbijen na osnovi recenzije stručnjaka čiji je identitet otkriven uredničkom pogreškom. Cijela prepiska, iz koje će slučaj postati jasan, datira iz srpnja i kolovoza 2013. Dakle, riječ je o antikvarnoj aferi koja se tim više može hladno prenijeti. Ne prenosim je u cijelosti, sa

svim imenima, prezimenima i ispisanim rečenicama, čime se izbjegava problem autorizacije barem moralno, ako ne i pravno (nadam se da me koji sud neće uvjeriti u suprotno). Na jednoj je razini, dakako, prilog potpuno neuvijen: oni kojima to nešto i znači, moći će identificirati aktere bez da na njih uprem prstom jer polje nije veliko, o čemu je ovaj tekst već ranije zborio. Sve skupa može se čitati kao neka vrsta vesele šifre, dobrohotne psine, u kojoj su našli uključeni institucionalni uglednici i neuspjeli reformatori. *For the record*, ne mislim da su uključeni pojedinci loši, naprosto su prosječni, pa čak i dobri, unutar institucija i sustava kakav jest. Kako je napomenuo gore citirani razočarani znanstvenik, djeluju po vlastitoj savjesti. Nitko od njih nije Jago, a nadam se da nisam ni ja. Prepiska je skraćena na relevantne dijelove – ponajviše sam kratko svoje zamorne pravredničke poruke – a neki su dijelovi izostavljeni radi anonimizacije. Sve poruke, moje i tuđe, navodim bez pravopisnih intervencija, dakle unutar navodnika je autentičan materijal, a sva izostavljanja označena s tri točkice u zagradama "(...)". Anonimizirani odgovor na recenziju nalazi se u *Prilogu*. Scenarij je kako slijedi.

Časopisu šaljem ogroman tekst s kontekstom njegove geneze i objašnjenjem njegova većeg opsega. Časopis je objavljivao i znatno veće priloge pa to ne bi trebao biti problem. Imam s njima pozitivno iskustvo jer su mi objavili tekst. Šaljem ga entuzijastično, nudim se za interdisciplinarnu znanstvenu suradnju. Nakon nekog vremena, izvršna mi urednica piše: "Poštovani kolega, nažalost recenzija ovaj put nije pozitivna". Sve pristojno, sve u redu. Pročitam recenziju koja je začuđujuće neargumentirana. Napišem dodatak ovome tekstu i pošaljem ga uz poruku:

Ako su vama izneseni argumenti uvjerljivi ili ako naknadno uvjere dobrohotnog recenzenta/recenzenticu, pa posredno i uredništvo, još uvijek bih rado objavio izvornu ili uz vaše sugestije prepravljenu verziju rada u vašemu cijenjenom časopisu, koji sam puno čitao, a vjerujem da ću to sa zadovoljstvom činiti i u budućnosti. Ako vas moji argumenti ne uvjere (ne bi škodilo argumentirano očitovanje uredništva ili glavnog urednika u tom smislu), a to je po svoj prilici vjerojatniji ishod situacije, što mi drugo preostaje nego zahvaliti vam se i potražiti neku drugu platformu za publiciranje svoje komparativne naracije – u komadu ili u dijelovima.

Skandal počinje kada mi malo zatim dolazi poruka, udvornički ljetni pozdrav upućen glavnom uredniku: "Nadam se da ste riješili popravak garaze i uklanjanje drveta. Ako trebate pomoć javite, imamo jednog vrlo sposobnog prijatelja, koji bi vjerojatno sve mogao popraviti. U prilogu Vam dostavljam email od Petkovića koji je postao jako naporan nakon što sam mu poslala negativnu recenziju od prof. (...) Imate li prijedlog kako da mu odgovorim u ime uredništva." Odmah zatim stiže poruka: "Zanemarite email. Kriva adresa. Poslano s mog iPhone uređaja". Na to sam otpisao:

o popravcima garaža nemam stav, a pomalo mi je žao kad se drveće uklanja, premda se to vjerojatno ponekad mora napraviti. (...) Dodatan je skandal u tome što vi kao

izvršna urednica ne nalazite potrebnim kritički odgovoriti na moje argumente ili me pristojno obavijestiti da pričekam takav odgovor od časopisa nego slučaj olako otpisujete psihološkim kategorijama. Mislim da bi jedini pristojan postupak, koji bi koliko-toliko mogao spasiti čast časopisa, bio da prosljedite moj odgovor (...) i da on pokuša proizvesti barem jedan sadržajni argument protiv objavljivanja članka, tipa ovaj 'iskaz je pogrešan jer...', 'ova interpretacija je neodrživa jer...' ili da nađete nekoga tko to može.

Nastavio sam revijalno, ne bez određene naslade, dotičući se već tada ovdje prisutnih teorijskih elaboracija glede "banalnijega disciplinarnog feudalizma koji takve reakcije proizvodi, objašnjivoga kategorijama u sferi sociologije znanosti" te pozvao uredništvo da budu izravnije: "onda mi recite: ne želimo objaviti vaš tekst jer je naša interdisciplinarna orijentacija selektivna, jer autori 'bliski kući' mogu objaviti duge članke, a 'outsideri' ne mogu itd." Zaključio sam na sljedeći način: "Na kraju, želim vam ugodan odmor, a zbog mene i zbog vas, molim vas da mi u budućnosti ne šaljete vašu privatnu korespondenciju. Vjerujem da će se osoba koju ste obavijestili, o čijem identitetu mogu samo nagađati, bolje

Manje cenzure, više otvorene kritike

znači u ovome slučaju od vas." Dobio sam, konačno, lakonsku ispriku: "Jos jednom Vam se ispricavam na pogresno poslanom emailu i molim da ga zanemarite." Ispriku sam prihvatio – što me moralno obvezuje na ovdje implementiranu anonimnost – ali i nedžentlmenski ostavio otvorenom mogućnost da od ovoga jednoga dana napravim tekst koji imate pred sobom: "Poštovana (...), bit ću slobodan podsjetiti vas da se niste ispričali, nego tek rekli da zanemarim mail. Ponavljam da ga ipak ne mogu zanemariti, ne zato što ne bih bio tako velikodušan, nego jednostavno zato što ne mogu lagati da ne znam činjenice koje sam ni kriv ni dužan doznao. Iskrenu ispriku, dakako, rado prihvaćam. Veselo očekujem očitovanje uredništva."

Stigao je nakon nekog vremena očekivani odgovor, pristojno sročan: "Postovani gospodine Petkovic, Uredništvo cijeni Vase napore u izradi clanka ali stoji iz recenzije. Takodjer Vam zelimo napomenuti da (...) objavljuje clanke (...), te da smo zbog kvalitete napravili iznimku kod Vaseg prvog rada, da se casopis financira iz sredstava (...) te da je financijska situacija zbog poznate gospodarske situacije u drzavi vrlo losa te da i iz tog razloga inzistiramo na propisanol velicini radova od 32 arka. Nadam se da cete razumijeti nase razloge i svoj vrijedan rad objaviti u drugom casopisu." Na tu sam kratku barazu kontradiktornoga formalističkog licemjerja ponudio prolongiranu napornu moralku u gornjem stilu ostavljajući si prostor da na ovo reagiram i tu je priča prije nekoliko godina zaključena. Nakon dosta interdisciplinarnosti, *par excellence*, itd., moja je posljednja poruka završila ovako:

broj 29 - ožujak 2017.

Premda razočaran, uzimam vašu odluku na znanje kao konačnu. Sigurno ću i dalje s veseljem čitati vaš časopis, pa i ako – kako, čini se, najavljujete – godišnja produkcija bude bitno kraća od 1000-njak stranica. Iako se sam pomalo umorio od vožanja s tim nesretnim člankom, s čime ste upoznati, možda neću posustati, pa ga možda negdje i ugledate – u cjelini ili u dijelovima. Ili, ako budem raspoložen i nađem kakvu dobrohotniju akademsku i strukovnu platformu, možda ću proizvesti barem neko javno svjedočanstvo koje vuče korijene iz ove nadasve intrigantne publikacijske epizode.

Laički rečeno, zbili su redove. *Naravoučenije*: neki se refleksno uvrijede kada vide citat svojih praneprijatelja, pa bio on i ironičan, a urednik, poput preljubnika, treba paziti kome šalje poruku.

Zaključak: *non du père*⁸

Na kraju ću još jednom pribjeći prirodnim znanostima. Tekst o Einsteinu prenosi i Planckovu uredničku filozofiju koja je, čini se, bila slična onoj Sokratovoj o nepravdi koju je bolje trpjeti nego činiti: "više se kloni prigovora da si suzbio čudna mišljenja nego onoga da si bio preblag u njihovoj ocjeni" (nav. u: Kennefick, 2005: 47). Drugim riječima, manje cenzure, više otvorene kritike. Recenzija može biti i priprema i pedagogija, ali nije loše da stvari iziđu na vidjelo, u skladu s onom Millomom da i glupost treba reći. Treba li slijepe recenzije uništiti i zamijeniti ih otvorenim sugestijama uredništva? To bi bilo teško, ali i u ovom sustavu sve u konačnici ovisi o *common senseu* uredništva, razumnoj i odgovornoj procjeni u korištenju mreža i kontakata u znanstvenoj zajednici te spremnosti za deliberaciju kada se ukaže konflikt na koji nažalost urednička moć nerijetko reagira zatvaranjem komunikacijskih kanala. Intelektualno neuspavano i fer uredništvo, otvoreno za dijalog: zvuči otrcano i naivno, ali bez toga ne ide. Također, kako četvrti slučaj i *dossier* pokazuju, ne škodi malo interdisciplinarnosti koja je svima na ustima, ali slabo funkcionira u praksi često zatvorenih feuda koji dogmatiziraju određeni diskurs, pa i nemaju druge opcije od regresivnog zatvaranja. Politologija je bila dobra iznimka tome, premda ne uvijek iz dobrih razloga.

Darežljivost recenzenata ne sastoji se u redukciji kritike nego u ulaganju vremena i stavu da treba spasiti ono što se spasiti dade i da se pokuša shvatiti perspektiva iz koje autor piše i zašto tako piše

Druga karika na kojoj počiva pravednost i smislenost procesa je odgovoran recenzent koji u recenziranje ulaže vrijeme, koncentraciju, znanje i iskustvo koje posjeduje. Sve počinje od

temeljnoga stava prema tuđem tekstu. Određena darežljivost recenzentata ne sastoji se u redukciji kritike nego u ulaganju vremena i stavu da treba spasiti ono što se spasiti daje i da se pokuša shvatiti perspektiva iz koje autor piše i zašto tako piše. Dakle, hoće li nešto biti kritika ravnih ili politika klike ovisi o samim recenzentima koji mogu biti frustrirani feudalci, sadići ili zaslijepljeni politički igrači, ili pak mogu razmišljati kako popraviti ono što ne valja da bi se pojačala kvaliteta znanstvenog diskursa. Ako nešto mogu reći to je da sam tekst koji bih dobio na recenziranje, znajući koliko znači autoru i koliko je teško istraživati i pisati, čitao pažljivo i pisao argumentirano. Premda je to naporno i može donijeti više kritike, najbolje je za tekst i za cijeli proces: ako je tekst po pažljivom čitanju još gori, tim više razloga da se uloži više napora u njegov popravak, a ako autor to nije voljan, da ga se odbaci. To je ujedno moja zaključna moralna, borba s vjetrenjačama mimo francuske kulturne antropologije darivanja i maglovitih karmičkih snatrenja. Iz duboke zečje rupe vratio sam se u prosvjetiteljstvo. Naravno, ako je cijela mašinerija iskvarena, k tome u jednoj maloj i parohijalnoj znanstvenoj zajednici ili je pak riječ o kakvoj globalnoj *malaise*, moralist je naivac koji bi bolje napravio da se umreži na tragu gore navedenih diskurzivnih isječaka pa makar sve to skupa išlo u provaliju. Poraz prosvjetiteljstva, kako je zloslutno pisao Davor Rodin (Rodin, 2012). Tada, kako je rekao Einstein, neka nam Bog pomogne. A on se – mišljenja o tome se razlikuju – navodno ne kocka. Na kraju krajeva (i manje metafizički): časopis odgovara čitateljima i javnosti, a to je najbolje jamstvo i kušnja za sve uključene. I, dakako, recenzent je uvijek u pravu.

Bilješke

- 1 U pogledu domaćih autora, usp. primjerice Sesardićevu epizodu (Sesardić, 2011) koji se lažno predstavio kao žena (subjektivno govoreći) zavodljiva imena i uspio objaviti rad u prestižnome filozofskom časopisu te Kulenovićevu "metarecenziju" (Kulenović, 2016) koju je časopis kojemu je izvorno upućena odlučio ignorirati.
- 2 Ako postoji netko tko simbolizira genijalnoga znanstvenika, prema kojemu većina drugih više ili manje važe kao patuljci, onda je to Albert Einstein. Možda i jedini put kada je bio izložen recenzijskome postupku, u časopisu *Physical Review*, Einstein je uvrijeđeno povukao tekst o gravitacijskim valovima pisan u koautorstvu s Nathanom Rosenom, svojim prvim američkim asistentom. Čini se, međutim, da su recenzenti bili u pravu: "Einsteinu, koji je na recenziju reagirao ljutito, bilo bi bolje da je posvetio više pažnje kritikama u njoj, koje su se pokazale valjanima" (Kennefick, 2005: 43). Premda o tome malo znam, recimo da zakoni fizike govore nešto o energiji i materiji što jest ili nije, mimo konvencija. To u danome trenutku donekle vrijedi i za državu, ekonomiju ili primjerice strukturu obitelji: one imaju određenu inerciju, no društvene pojave i njihova tumačenja, koja su i sama društvena pojava, povijesno i politički variraju. Problematika se može ilustrirati i na drugi način: nobelovka Doris Lessing poznata je po tome što je anonimno slala rukopise svojoj izdavačkoj kući, koja ih je odbila. Tako nešto moguće je u književnosti (ključ je u subjektivnim kriterijima, ne u propadanju proze pojedinca).
- 3 U prirodnim znanostima nije isključeno, ali čini se znatno vjerojatnijim u društvenima. Što se pak poteza partije između Napoleona i "Turčina" koja se odigrala u Schönbrunn 1809. godine (v. Chessgames.com, 2017).
- 4 *Now I am become Death, the destroyer of worlds* (poetizirani prijevod Christophera Isherwooda) vs. *Time I am, destroyer of the worlds* (sveprisutni prijevod A. C. Bhaktivedante Swamija Prabhupade).
- 5 Prosvjednici s Filozofskoga fakulteta u Zagrebu tada su, ironično, bili na istoj liniji s tadašnjim dekanom (v. Kustura, 2013) koji je u međuvremenu postao rektor koji brani hiperproduktivne kolažere, svemoguće predavače i navodne dublere dnevnica koji na marginama rukopisa (tipično) ogreznu u plagijatorske prakse. U dodatnom zavoju spirale, iste te osobe brane politički odredi, ali i rektorski intimusi i žurnalistički kvazienciklopedijski smušenjaci koji u svojim prosvjetiteljskim naporima također pribjegavaju zloglasnoj kolaž-tehnici aproprijacije tuđega diskursa. Svaka sličnost referenata ovoga anonimiziranog ekskursa sa stvarnim osobama je namjerna, a tvrdnje empirijski utemeljene.
- 6 Jezik polja (*champ*) uzet je od Bourdieua, a naslov je još jedna šala u vezi s prirodnim znanostima. *New York Times* je, naime, na jednoj od svojih naslovnica potkraj 1920-ih pisao o Einsteinovome novom znanstvenom proboju koji je sâm znanstvenik ocijenio kao "svoj najvažniji doprinos čovječanstvu", pri čemu je deset godina intelektualnoga rada stalo na pet stranica. Naslov rada pogrešno je naveden kao *New Field of Theory*, vjerojatno kao prijevod nepotpuna i gramatički neispravnoga njemačkog izvornika *Einheitlichen Feldtheorie* (ustvari se tekst zove *Einheitliche Feldtheorie von Gravitation und Elektrizität*, i ipak ima šest stranica, usp. Einstein, 1925). U tekstu se čak dalekosežno tvrdi da je elektricitet izvor energije, dakle egzistencije, što podsjeća jednako na D. H. Lawrencea i jedan Lynchev nerealizirani scenarij (isto je, negdje tričetvrt stoljeća kasnije, u nešto drukčijoj paradigmatičkoj hrvatskoj pjesmi Boris Novković u silaznoj putanji svoje karijere izrazio subuspješnom pjesmom "Struji struja").
- 7 Jedan komentator ispod citiranoga teksta bio je manje sofisticiran: usporedio je akademsku zajednicu s brodom koji tone.
- 8 U *Političkim analizama* radio sam kao izvršni urednik zaključno s njegovim devetim brojem te kasnije kao vanjski urednik jednoga temata o političkim diskursima o nasilju i kažnjavanju u književnosti i filmu.
- 9 Još jedna dosjetka, Foucaultova igra riječi s Lacanovim imenom oca (*nom du père*), u jednome manje poznatom tekstu iz 1960-ih (Foucault, 2001).

Literatura

- Almond, Gabriel (1988) Odvojeni stolovi: škole i sekte u političkoj znanosti. *Politička misao* 25 (4): 3-18.
- Anthony, Andrew (2014) The British amateur who debunked the mathematics of happiness. *The Guardian* 19. siječnja <https://www.theguardian.com/science/2014/jan/19/mathematics-of-happiness-debunked-nick-brown> Pristupljeno 14. siječnja 2017.

- Bartlett, Tom (2010) Alan Sokal, the 1996 Hoaxer, Takes Aim at An Accused Plagiarist At Rutgers. *Chronicle of Higher Education* 14. listopada <http://www.chronicle.com/article/alan-sokal-takes-aim-at-an/124969> Pristupljeno 11. siječnja 2017.
- Lieff Benderly, Beryl (2013) An Academic Cartel? *Science* 26. studenog <http://www.sciencemag.org/careers/2013/11/academic-cartel> Pristupljeno 11. siječnja 2017.
- Benjamin, Walter (1991) Über den Begriff der Geschichte. U: Tiedemann, Rolf i Schweppenhäuser, Hermann (ur) *Gesammelte Schriften, II-1* (str. 692-704). Frankfurt na Majni: Suhrkamp.
- Bourdieu, Pierre (2014) *Langage et Pouvoir symbolique*. Pariz: Seuil.
- Chessgames.com (2017) Napoleon vs. The Turk (Automaton) 0:1 (Napoleon Torn Apart, game of the day Feb-09-08). <http://www.chessgames.com/perl/chessgame?gid=1250610> Pristupljeno 11. siječnja 2017.
- Comstock, Gary (2013) *Research Ethics: A Philosophical Guide to the Responsible Conduct of Research*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Deleuze, Gilles (1992) A Postscript on the Societies of Control. *October* 59 (1): 3-7.
- Einstein, Albert (1925) *Einheitliche Feldtheorie von Gravitation und Elektrizität*, <http://echo.mpiwg-berlin.mpg.de/ECHOdocuView?url=/permanent/echo/einstein/sitzungsberichte/ZHDAXTXQ/index.meta> Pristupljeno 11. siječnja 2017.
- Foucault, Michel (1971) *L'ordre du discours: Leçon inaugurale au Collège de France prononcée le 2 décembre 1970*. Pariz: Gallimard.
- Foucault, Michel (2001) "Le 'non' du pere" [1962]. U: Defert, Daniel i Ewald, François (ur) *Dits & Ecrits I* (str. 189-203). Pariz: Gallimard.
- Freidenberg, Olga (1986) *Slika i pojam*. Zagreb: NZMH.
- Gariépy, Jean-François (2015) Obrazloženje otkaza na Sveučilištu Duke, Facebook objava. <https://es-la.facebook.com/jfgariepyneuro/posts/466442776860755> Pristupljeno 11. siječnja 2017.
- Horkheimer, Max i Adorno, Theodor (1974) *Dijalektika prosvjetiteljstva*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Kennefick, Daniel (2005) Einstein Versus the Physical Review: A great scientist can benefit from peer review, even while refusing to have anything to do with it. *Physics Today* 58 (9): 43-48.
- Kulenović, Enes (2016) Kritika jedne interpretacije Hanne Arendt. *Politička misao* 53 (2): 159-163.
- Kustura, Irena (2013) Znanstvenici spalili radove jer nisu zadovoljni novim pravilnikom. *Večernji list* 11. ožujka. <http://www.vecernji.hr/hrvatska/znanstvenici-spalili-radove-fer-nisu-zadovoljni-novim-pravilnikom-522790> Pristupljeno 11. siječnja 2017.
- New York Times*, LXXVIII, 25.921, subota 12. siječnja 1929.
- Rodin, Davor (2014) *Poraz prosvjetiteljstva*. Zagreb: Breza.
- Sesardić, Neven (2011) Where in the World is Carmen de Macedo? *Inside Higher Ed* 31. siječnja. <https://www.insidehighered.com/views/2011/01/31/where-world-carmen-de-macedo> Pristupljeno 10. siječnja 2017.
- Sternberg, Robert (2015) Coping With Verbal Abuse: Academic politics are vicious, but that doesn't mean you have to be. *Chronicle of Higher Education* 29. lipnja. <http://www.chronicle.com/article/Coping-With-Verbal-Abuse/231201> Pristupljeno 11. siječnja 2017.
- Stipčević, Aleksandar (1994) *O savršenom cenzoru iliti priručnik protiv štetnih knjiga*. Zagreb: NZMH. ■

Prilog: Anonimizirani odgovor recenzentu

Izvorna recenzija, pisana *en bloc*, razlomljena je na paragrafe iza kojih odgovaram, dovodeći u pitanje argumentaciju recenzenta. Uvod i moji odgovori označeni su masnim slovima, a sama recenzija prenesena je običnim fontom: tako je bilo i u izvornom dokumentu. Elipse koje je zahtijevala anonimizacija ili skraćivanje, kao i u slučaju korespondencije u glavnom tekstu kojemu je dossier priložen, označene su s "(...)". S moje strane ne nedostaje dosta ovalih fraza koje ne cenzuriram. Ne znam je li odgovor ikad poslan recenzentu ili ga je uredništvo odlučilo poštediti.

Odgovor na recenziju članka (...)

S obzirom na to da recenzija obiluje tvrdnjama koje mi se čine teško održivima i koje se – po mom sudu koji je, dakako, uvijek otvoren za argumentirano opovrgavanje – mogu lako i brzo pobiti, odgovor sam pisao u sljedećoj formi: u recenziju razlomljenu na dijelove umetnuo sam masno otisnute iskaze koji na licu mjesta reagiraju na problematične tvrdnje. Formalnu inspiraciju nisam svjesno crpio iz *Časa anatomije* Danila Kiša, napose iz četvrtog i petog dijela, koji su naslovljeni "Coup de grâce za Dragana Jeremića" i "Dupli gulaš Branimira Šćepanovića", ali neću poricati da sam se naknadno sjetio sličnosti prosede u navedenim poglavljima i ovome odgovoru.

Članak ima 45 stranica pisanih s poredom (18.429 riječi), s ukupno 73 bilježaka ispod teksta. Popis literature obuhvaća 124 rada, od čega su gotovo svi na engleskom jeziku, a samo 9 na hrvatskom, od kojih se pak samo 6 odnosi na problematiku kaznene politike i kaznenog prava. Već otud se vidi da autoru pravna problematika nije u prvom planu.

Ni uz najbolju volju ne vidim kako iz omjera strane i domaće literature po sebi proizlazi da pravna (ili neka druga) problematika jest ili nije u prvom planu. (...) većinu tekstova koju sam koristio pisali su pravnici i kriminolozi s

institucionalnom afilijacijom na pravnim fakultetima što govori u prilog tvrdnji da mi je pravna problematika ipak u planu. Naravno, kao politolog imam nešto drukčiji konceptualni zahvat, ali mislim da je obrada jednog predmeta iz više znanstvenih rakursa nešto što čini srž konstruktivne interdisciplinarnosti i da se samo može pozdraviti. (...) Ne vidim zašto o kaznenoj politici ne bi mogli pisati pravnici i politolozi u okvirima svojih jezika, teorijskih i metodoloških perspektiva. Ako je pak oštrica recenzenta usmjerena na mali broj jedinica literature na hrvatskom, mogu jedino reći ono što logično proizlazi iz obrađene tematike o kojoj dovoljno precizno govori naslov rada. Mala naracija o Hrvatskoj u funkciji je zaključne ilustracije toga da nije riječ o skolastičkoj komparatistici nego o nečemu veoma relevantnom za način na koji se oblikuje kaznena politika u našoj zemlji. (...) Ako mi, na kraju, dozvolite malo drskosti, mogao bih reći da bi ekvivalentan prigovor vašemu bio, primjerice, prigovor da se (...) u nekom tekstu koji se bavi poredbenim kaznenim procesom, a citira pretežito ili isključivo stranu literaturu, na engleskom, francuskom i talijanskom, ne bavi pravnom problematikom.

Do istog zaključka dovodi i naslov rada, u kojem je riječ o transferu *javne politike*. Iako je autor objasnio što podrazumijeva pod *kaznenom politikom* (bilj. 3), ali ne i što obuhvaća pojam *javne politike*, iz konteksta se može zaključiti da je pojam javne politike širi. Autor, dakle, u velikoj mjeri obrađuje problematiku koja se ne može smatrati pravnom (...)

Doista mi nije palo napamet da to treba posebno objašnjavati. Javne politike nisu samo jedan od elementarnih pojmova suvremene političke znanosti, koji je odavno ušao čak i u domaće birokratske podjele discipline na grane koje priznaje država u pravilnicima i izborima u zvanja (jedna se od grana politologije, naime, zove "javne politike/javno upravljanje"). Javne politike su odavno već i sastavni dio javnog političkog diskursa. Primjerice, još na parlamentarnim izborima 2007. trenutno vladajuća stranka ponudila je paket javnih politika biračima. Tadašnji premijer mogao je još izjavljivati da njegova stranka ima politiku, a ne javne politike, donekle slično načinu na koji je jedan u javnosti sveprisutni filozof politike osporavao pojam, doduše na ponešto drukčijim teorijskim osnovama, koje vuku inspiraciju iz antike. On je – premijer, a ne filozof – neslavno završio, a represivni aparat ga je već poprilično uvukao pod svoje skute... Oporba, vlast i mediji u međuvremenu su pak usvojili pojam, pa sam mislio da ga nije potrebno posebno objašnjavati u jednom akademskom tekstu. Doista, kako je recenzent/ica pronicljivo zaključio/la "iz konteksta", riječ je o višem rodnom pojmu u odnosu na kaznenu politiku, pa tako uz kaznenu imamo ekonomsku, socijalnu, obrazovnu politiku itd. Bit ću slobodan preporučiti početnicu iz javnih politika koja je prevedena kod nas (Michael Hill, *Proces stvaranja javnih politika*, FPZG, 2010), a i jedan stručni članak o promjenama ministarskih resora i klasifikaciji javnih politika u Hrvatskoj, objavljen u *Političkim analizama* (br. 11, str. 37-45) koji je u međuvremenu čak dospio u web-izdanje jednih dnevnih novina (<http://www.vecernji.hr/vijesti/politicka-analiza-sto-su-hrvatske-javne-politike-clanak-564839>).

Naporno dociranje čini mi se potrebnim jer recenzent/ica, iz bavljenja javnim politikama u koje se ubraja kaznena politika, zaključuje (slavodobitni "dakle") da problematika nije pravna, iz čega slijedi da mu/joj nedostaje elementarno razumijevanje pojma. Kazneno pravo – materijalno, procesno i izvršno – sastavni je dio, štoviše temeljni instrument, vođenja kaznene politike, kao što je pravo općenito instrument javnih politika. Štoviše, u pravnoj državi javne politike ne mogu bez, u konačnici, demokratski legitimiranih i sudski interpretiranih općih pravnih okvira, a u tekstu se, pri opisu kaznene politike, uredno referira na pravni diskurs i pravne norme, odnose među granama vlasti, itd. To je sve pravna problematika, *n'est-ce pas?* Što se tiče "odlomka" koji je sablaznio recenzenta/icu, on doista operira s politološkim konceptima, ali koji su potrebni da bi se objasnio prijenos kaznene politike. To što se pravo stavlja u kontekst ili analiza iz perspektive drugih znanstvenih disciplina nije, po mom sudu, ništa strašno, ni opasno za pravnu znanost. U tom smislu postoje i discipline poput sociologije prava, ekonomske analize prava itd. i u tom tipu povezivanja materije vidim samo prednost za čitatelja otvorenih nazora. Primjerice, analogno feudalnoj državi bio bi prigovor da odlične studije koje su objavili pravnici u politološkom časopisu kao što je *Politička misao* (...), ali i u stručnome kao što su *Političke analize* (...) očiste od pravnih elemenata i pojašnjenja jer nije riječ o politološkoj problematici. Uživao sam čitati te i druge pravn(ičk)e tekstove i bilo bi mi žao da ih je netko cenzurirao ili im spriječio publikaciju.

Naslov ne određuje jasno ni opseg autorove komparativne analize. Ponešto neobičan pojam "dvije crtice" upućuje na usporedbu dvaju sustava (...), ali se na više mjesta ti sustavu uspoređuju i s hrvatskim.

Riječ je o uobičajenoj metafori (ako ništa drugo, možda ste u djetinjstvu čitali Cankareve *Crtice iz moje mladosti*). Ona je ovdje u funkciji izražavanja skromnosti pred složenošću i obuhvatnošću predmeta. Kako sam već objasnio, usporedba s Hrvatskom nije sustavno mišljena, ni tako deklarirana.

Potonje je svakako korisno, ali se pokazalo da autor i ne posvećuje oveću pozornost hrvatskoj kaznenoj politici u cijelosti, nego se pretežno ograničava na problematiku probacije (i nešto na huligansko nasilje).

Kako sam prethodno objasnio u odgovoru, a i u radu to sasvim jasno piše, nije mi bila pretenzija pisati o hrvatskoj kaznenoj politici u cijelosti. Probacija je mala i aktualna ilustracija transfera o kojemu bi se moglo napisati još puno toga. (O huliganskom nasilju da ne govorimo.)

Od hrvatske literature koja se bavi pitanjem kriminalne (kaznene) politike koristio je samo dva starija rada (iz 1994. i 1997.), dok ga noviji radovi, a posebno oni koji su došli do izražaja u novom Kaznenom zakonu, pa ni taj Zakon, ne zanimaju.

Naprotiv, veoma me zanimaju. (...) (Moram, doduše, priznati da ne razumijem formulaciju prema kojoj su "radovi došli do izražaja u Zakonu". Razumijem da Kazneni zakon pišu stručne skupine na čelu sa pravnim stručnjacima od (...), preko (...) do (...), i da njihovi radovi doista nađu neko mjesto u zakonodavnim rješenjima, ali formulacija je ipak preuzetna.)

Rad je preopširan za časopis tipa (...). Obiluje brojnim citatima iz korištenih radova, što se objašnjava njegovim porijeklom: rad je dio doktorske disertacije, gdje su takvi citati trebali pokazati da je kandidat proradio određenu literaturu, ali nepotrebno opterećuju tekst u članku od kojeg se očekuje sažetost (*multum non multa*).

Ovo je jedini donekle utemeljen prigovor, odnosno bio bi idealno valjan kad ne bi bilo konteksta. Članak je doista gargantuanskih proporcija, barem prema standardima koji danas vrijede u industriji inozemnih društvenoznanstvenih časopisa koji nevoljko idu preko 10.000 riječi. No imam nekoliko protuargumenata koji nisu sasvim bezazleni.

Prvo, u duljini po sebi ne vidim ništa loše. Mogao bih razlomiti tekst na dvije ili čak tri studije slučaja, ali mislim da bi se time, premda bih dobio više akademskih referenci (što bi mi karijeristički odgovaralo), gubilo dosta od dodane vrijednosti koju slučajevi povezani konceptom transfera imaju zajedno. Nasuprot načelu *multum non multa*, postoji i ono da je cjelina više od zbroja dijelova, koje me iskreno vodilo u predaji teksta u ovaj cijenjeni znanstveni i strukovni časopis. Naime, vjerovao sam da cijela priča ima više smisla za zainteresirane i da je relevantna pravnicima i svekolikom čitateljstvu (...).

Što se pak tiče citata, ima ih dosta, ali mislim da takvi diskurzivni pastiši nisu ništa neobično ili loše u preglednim radovima. Nisam u (...) čitao sličan tip poredbene analize, a mislim da citati i reference imaju mjesto u preglednom radu i da mogu koristiti onima koji istražuju materiju, koje, primjerice, zanimaju kaznene politike (...). Članak i nije mišljen kao izvorni znanstveni, nego kao razmjerno opširan pregledni rad u kojemu primarno načelo nije sažeta prezentacija nalaza istraživanja, nego nešto gušća povijesna i komparativna naracija.

Drugo, kada se pogledaju mnogi prinosi u (...) kroz godine, lako je vidjeti da mnogi od njih opsegom premašuju moj članak. Sasvim nasumično, uzmite recimo (...) rad o (...) koji obaseže oko 25.000 riječi. Ako želite nešto svježije, uzmite primjerice članak (...) o suvremenom razvoju (...) koji obaseže oko 20.000 riječi. Oba su članka dulja od mogega – kao što znate moglo bi se naći još puno možda i drastičnijih primjera – i oba su, nota bene, klasificirana kao izvorni znanstveni radovi.

Drugim riječima, praksa objavljivanja u časopisu, koju u potpunosti podržavam jer volim čitati opsežnije priloge, ne govori vam u prilog. Mislim da je u slučaju jednoga preglednog rada koji komparativno pokriva čak tri sustava, sa sporadičnim referencama na četvrti, to posebno legitimno. To čini vašu tvrdnju problematičnom. Naime, ako je časopis neka vrsta javne ustanove – lako bi se dalo pokazati da svaki akademski časopis to jest – a ne biltena privatne tvrtke ili feudalnog lena, onda je veoma teško opravdati dvostruke kriterije za prinosne časopisu. (Pretpostavljam, dakako, da priloge koji su dulji od mogega smatrate legitimnima.)

Na kraju, u pravu ste: tekst jest doista preuzet iz komparativnog dijela moje disertacije, ali i značajno izmijenjen, dopunjen i ažuriran. Zar je to nešto loše?

Potpuno je nerazumljiva bilješka 2 u kojoj se autor zahvaljuje nekim ranijim recenzentima, a da ne kaže kojim povodom su njihove recenzije bile date i kakve veze imaju s eventualnim objavljivanjem u (...).

Rado ću vam je objasniti. Meni je potpuno razumljiva, a vjerujem i uredništvu koje vas je o tome moglo na upit obavijestiti. Tekst sam prethodno predao u časopis (...) koji je u prošleme uredništvu objavljivao dulje prinose u dva nastavka. Prošao je i politološku i pravničku recenziju i time se legitimirao kao strukovno valjani interdisciplinarni prinos. Recenzije su mi bile veoma korisne i doista sam od njih profitirao. Međutim, uredništvo se u međuvremenu promijenilo i novi urednik imao je strogu politiku u vezi s duljinom tekstova što je, opet, sasvim legitimno. Ne prolazi ništa preko 10.000 riječi. Rekao mi je da mogu razlomiti članak ili ga smanjiti, a meni se činilo da cjelina bolje funkcionira, pa sam predao tekst (...) Pritom sam bio sasvim korektan, objasnio situaciju urednici i, na njezinu zamolbu, poslao joj recenzije. Ideja mi je bila ne sakriti ništa, pa čak i po cijenu da recenzije iz jednog časopisa predajem drugome za što nisam siguran da je sasvim na mjestu, no računao sam da su javno dobro i da su ionako anonimne, odnosno mišljene kao konstruktivna kritika mog teksta te da ih kao takve mogu podijeliti s (...) kojemu predajem članak bez formalne privole (...). Ako postoji formalni problem s tim, vjerujem da je najmanja teškoća izbaciti te dijelove. U tom ću slučaju, ako mi dozvolite patetiku, svoje zahvale dobrim kritičarima nositi u srcu, a i oni će prepoznati da su uvažene ako nađu na tekst u (...). Alternativno, a što bi se možda dalo iščitati iz vaše zajedljive formulacije, ne bih imao nikakav problem specificirati kontekst ranijih recenzija, ako to ne bi bio problem za časopis. Drugim riječima, sve što ste naveli doista nije nikakav razlog da se diskvalificira tekst, posebno stoga što su recenzije zatražene od strane uredništva (...).

Iz navedenih razloga predlažem da se rad (...) u ovom obliku ne objavi. Međutim, kako su dijelovi koji se odnose na (...) zanimljivi i za čitatelje (...), predlažem autoru da članak preradi tako da se ograniči na komparativnu obradu te teme i da na taj način ujedno skрати članak na prihvatljivu mjeru.

Komparatistika (...)? To bi bio sasvim novi članak... Zašto ne? Ali ne sada, ne još, doista nemam vremena. Također, s obzirom na gore iznesene činjenice, što bi za vas bila prihvatljiva mjera? Možda da produljim tekst, recimo na 30-ak tisuća riječi koliko ima izvrstan i poučan prikaz djela (...) u (...) br. (...) iz (...)? Čudno je, na kraju, da kao recenzent nemate baš nijednu sadržajnu primjedbu o tekstu. To je doista porazno za recenziju za koju se nadam da ne može uvjeriti uredništvo jednoga osvjedočeno ozbiljnog časopisa.